

הסיכום הוא ממערכי השעור לספור הקצר.

כתב וערך המורה: אלי פררה

יד ושם / אהרון מגד

כמו כל הספורים העוסקים בשואה או נוגעים באחת מזוויות הראיה שלה, שהם ספורים ממשיים, ריאליסטיים, הנוגעים ברקע מציאותי של החיים בשואה ובצל השואה. גם הספור שלפנינו זהו סיפור שנוגע בשואה. בדור השני והשלישי של ניצולי השואה. מתייחס לנושא היסטורי, השייך לתקופה מסוימת בארץ. ניצול השואה הוא: סבא זיסקינד. הדור הראשון לשואה היא בתו רחל; הדור השני – נכדתו רעיה, והשלישי – נינו אוהד.

התצוגה (אקספוזיציה)

מקום ההתרחשות: בבית הסב זיסקינד, שם מתרחשת עיקר העלילה. כשנכדתו בעלה יהודה, והנין באים לבקר אותו בביתו. הוא גר לבד, מתוך בחירה. לפניו היה חי בביתה של בתו רחל.

זמן ההתרחשות: ביקור החובה של הנכדה רעיה, יחד עם בעלה והנכד אהוד, בבית הסבא בכל שבת קבועה פעם בחודש. מעין חובה משפחתית-מוסרית, שלא להזניח את הסבא, והביקור הופך יותר ויותר לטורח עם השנים.

הגיבור הראשי: סבא זיסקינד. כנאמר הוא חי בודד בביתו מתוך בחירה לאחר שעזב את בית בתו רחל. זוהי דמות רבת פנים ומורכבת; פעם הוא סלחן ואוהד ופעם הוא קנטרני ועוין משהו ופעם נרגן וחסר מנוחה, ופעם משמים ואפרורי, (משמים = אפור, משעמם, חסר-חיים) לכן זאת דמות עגולה, דמות שיש בה כמה נקודות אפרוריות אמנם אך באופן כללי, זו דמות חיובית, המעוררת בנו נוסטלגיה מצד אחד בד בבד עם דחייה וחוסר שקט בגלל העומס הרגשי שהוא מעמיס על סביבתו הקרובה.

הסיבה והמניע: אי היכולת של ניצולי השואה כמו סבא זיסקינד, לקרב ולעניין את הדור הצעיר לנושא. ומדובר בסך-הכל בדור השני, נכדתו רעיה ובעלה. למרות שבעבר היה קשר מיוחד בין רעיה לבין הסב, קשר זה נותק ברגע שנודע לסב על מות נכדו מנדלה (ביחד עם בנו וכלתו). כדי להבהיר נקודה זו יש לקחת בחשבון את הרקע התקופתי של כתיבת הספור: אהרון מגד הסופר, למרות שלא נולד בארץ אך למד והתחנך בארץ מגיל צעיר, היה אחד הראשונים שכתב על השואה. הסיפור נכתב בשנת 1955, בשנים בהם נושא השואה עדיין לא היה מקובל. בהשפעת התנועה הכנענית (בשנות ה-30 ו-40 לפני קום המדינה) שדגלה ברעיון, שצריך לנתק את עצמנו מהגולה. מאחר וכאן קם עם חדש, הוא צריך להתחבר אל העבר הקדום ביותר שחי בא"י; העם הכנעני. חברי התנועה האמינו שהבנים של היהודים והבנים של הערבים יחיו יחדיו, והם יהיו ה"כנענים החדשים" בארץ הזאת. תנועה זו הייתה מאוד קיצונית וכללה מעט אנשים אולם רוחם השפיעה על כל הישוב בארץ. ניתוק מהעבר, הכולל גם ניתוק מהגלות ומקהילות יהודיות בארצות הנכר, היה בשורש העניין של הכנעניות. חשוב לציין ולהדגיש שתקופה זו והשפעתה היו בעיקר לפני השואה, לאחר השואה היו לצעירים אלו רגשות אשם. ועל רגשות אלו כתב אהרון מגד את "יד ושם".

נקודת הסבון:

מאותו יום בו נפרד הסב מבית בנו וכלתו רחל ועבר לדור לבד עם הזיכרונות כשהוא נושא עמו את האורלוגין הכבד. שם טמונים היו כתבי הזיכרונות תמונות ומכתבים. קרעי מצבות של אנשים חיים שנספו בשואה.

חייו הפרושים של הסב מביאים את הנכדה רעיה ובעלה יהודה לערוך את ביקור החובה אצלו אחת לחודש בשבת אחר הצהריים. ביקורים אלו הם שבסופו של דבר מעמידים את הקונפליקט בין דור השואה שנציגו הוא סבא זיסקינד לבין דור הבנים, הדור השלישי לשואה, שנציגם רעיה הנכדה ובעלה יהודה.

השיא בספור:

העימות החזיתי בין שני הדורות הקוטביים לשואה; דורו של סבא זיסקינד לדורם של רעיה ויהודה בעלה. הם אינם רוצים לקרוא לנין הנולד זה מקרוב בא לעולם, על שמו של הנכד שנספה בשואה – מנדלה. הסב היה מסתפק בלקרוא לו מנחם, אבל לטעמם של רעיה ויהודה השם הוא "לא מספיק ישראלי... גלותי" מגמגם יהודה להדוף את דרישתו של סבא. ההתפרצות מגיעה לשיאה באמירתו הנחרצת של סבא זיסקינד לטענתו של יהודה "אבל לנו אין כבר קשר לזה" אין להם כבר קשר למה שהתרחש שם, אז למה יש להם כן קשר? שואל סבא זיסקינד והתשובה לא אחרה לבוא: "יש לנו... עם הארץ הזאת"... תגובתו של הסב – "שוטה!"

שני עולמות מתגלים לנו בעימות הזה; זה שרוצה לשכוח ולא להיות שייך למה שקרה שם, וזה שלא רוצה ולא מסוגל לשכוח. הוא רוצה להעמיד "יד ושם" לא רק לנספים בשואה אלא לטעמו של הסב בלי זיכרון זה, בלי העבר של העם אין גם עתיד לעם הזה אפילו כאן בארץ ישראל במדינתו החדשה. עם ללא זיכרון אינו מתקיים. הוא מאשים אותם באשמה כבדה מאוד: הוא מאשים אותם ממש, בסיום המלאכה של הצוררים. ע"י השכחה הזאת הם "גומרים את המלאכה שהחלו בה שונאי ישראל"

הפואנטה: לאמתו של דבר אין בספור פואנטה בולטת, נקודת הפתעה שתהווה את האימות של ההתפכחות של גיבור הספור. בסיום הספור עם אותה תמונה מוכרת משכבר, כאשר באים רעיה ויהודה לבקר את הסב פעם בחודש בשבת בצהריים כימים ימימה, אין הסבא יכול להכיר בעובדה שנינו נקרא בסופו של דבר אהוד ולא מנדליה ולא מנחם אפילו כדרישת הסב. הוא מתעלם לחלוטין מהנין למרות כל ניסיונותיהם של רעיה ויהודה למשוך את תשומת לבו לתינוק – הסבא מתעלם ממנו לגמרי. לאחר אין כאן התפכחות, שינוי או מהפך בהשקפת עולמו של סבא זיסקינד. ההתעלמות שלו היא מעשה שמצביע על ניכור וזרות. אין קשר יותר בין הדורות, יש ניתוק הקשר הנפשי והרוחני וקטיעת השרשרת ההיסטורית. הרצף בין הדורות הוא רק במישור הביולוגי.

כאנטיקלימקס ניתן לראות באירוע שבו רעיה בסופו של דבר מבינה את המחדל של הנתק הזה. הדמעות פורצות מעיניה ומדביקה נשיקה לחזהו של תינוקה: "דומה היה לה באותו רגע שהוא זקוק לרחמים (לא הסבא, התינוק) לאהבה רבה, כאילו הוא בודד בעולם, יתום מאבות!"

על מהות שם הספור: "יד ושם" נכון להיום, אנו מכירים את המושג הזה מהמוזיאון הידוע בארץ לנושא השואה, שנושא אותו שם. אולם בניתוח מעמיק יותר של השם הניתוח הוא כזה:

"ייד" פירושו בעברית גם מצבה, **מצבת-זיכרון**. "שם" = הטבעת זהות לשייך את העצם הפרטי לתחומו הכולל יותר. זה מבחינה לשונית, אולם המשמעות היא מתוך עלילת הספור היא; לתת שם לנכדו של סבא זיסקינד אוהד, שיהווה זיכרון למי שנכחד (הנכד מנדלה) על קרע התקופה הזו הסיפור יד ושם היינו סיפור חלוצי.

ביסוד הספור מופנית ביקורת נוקבת של דור ניצולי השואה (של סבא זיסקינד) כלפי הדור השני, אל בנו ואשת בנו. הם לא ראו מבעוד מועד את העתיד להתרחש. לא פעלו ולא יזמו את ההצלה האפשרית של הנכד. כדברי הסב: "לא הבריוהוהו אל מקום בטוח, לא הסתירו אצל הגויים, לא ביקשו לעלות ארצה בעוד מועד" וכן הלאה בדבריו [...] סבור אתה שאי אפשר היה להצילו...אפשר היה.

הרבה ידידים היו להם. אוסיפ עצמו כתב לי על כך. מנהל בית-חרושת החשיב אותו מאוד. כל העיר הכירה ואהבה אותו... איך לא חשבו על-כך.. הרי ידעו שהגרמנים מתקרבים.

בין שני הדורות; דור השואה – סבא זיסקינד, לדור השלישי – דורם של רעיה הנכדה ויהודה בעלה. מצד אחד ניסתה בכל כוחה לא להעמיס את תוכחתו של הסב, על זיכרונותיו הכבדים, על האשמתו את בעלה – בנו אוסיפ – במות הנכד מנדלה ומצד שני ריחמה עליו, על המעמסה שהוא סוחב עמו מאז. באחד המקרים כשנדמה היה לה שנסתבשה דעתו והוא לבש חליפה ומגבעת לחגוג את המעמד של יום ההולדת של מנדלה הנכד המת, לא עמדה בה כוחה והיא פרצה בבכי. היא הבינה עד כמה כבדה הטראומה של חמה.

יהודה מייצג למעשה בעיית השכחה של הדור השלישי. האורלוגין שנסחב עם הסבא ממקום מגוריו למשהנו. למרות שלא פעל יותר טמן בחובו את כל אוצרו. הנכדה רעיה משתדלת בכל ביקור שלה לזכור לקנות לו שעון חדש; "אלא שכל פעם היה הדבר משתכח מלבה" היא מנסה להעביר את סיפוריו של הסב מן העולם ע"י קניית שעון חדש ואילו בעלה יהודה מנסה להתחמק כל פעם מחדש מלקרוא את כתבי זיכרונותיו של הסב על העיירה היהודית שנכחדה כולה בשואה. זיכרונות אלה הם העדות ה"ייד ושם" האישי של הסב ולשם כך בנה לו מצבת זיכרון בדמותו של הרהיט הגדול – אורלוגין כבד משא.